

BOEKBESPREKINGEN

Prof. HANS HERMANN REBEL, Tübingen. *Grundlagen und Probleme der klinischen Zahnheilkunde*. Uitgave: Carl Hanser Verlag 1954. 723 blz., 189 afb. Prijs 58 D.M.

Dit omvangrijke, imposante nieuwste werk van de gerenommeerde auteur wacht reeds lang op een aankondiging. Deze vertraging vindt voor een niet gering deel verklaring in de verscheidenheid van onderwerpen, de uitgebreide behandeling en de veelzijdige benadering van het wetenschappelijk aspect der onderscheidene problemen waarmee de geleerde schrijver zich diepgaand heeft bezig gehouden. Alles tezamen heeft dit het aanzijn gegeven aan een inhoud, waarin men zich niet zonder onderbrekingen kan verdiepen.

De geverseerde schrijver heeft als verzameltitel gekozen de grondslagen en problematiek van de tandheelkunde zoals die zich aan de klinische waarneming voordoet en waarbij tot het wezen ervan aan de hand van de nieuwste inzichten wordt doorgedrongen, niet het minst vanuit biochemisch en biofysisch gezichtspunt. Dit geldt in het bijzonder voor de hoofdstukken over de beenvorming, de ontwikkeling der tandweefsels, de tandcariës en de organisatie en de aandoeningen van het parodontium. Hiermede is gewezen op slechts enkele thema's uit de 34 hoofdstukken, waarvan een paar meer rechtstreeks, maar niet minder uitvoerig behandeld, op de praktijk zijn gericht (lokale anaësthesie, extractie-leer, röntgendiagnostiek). Genoemd mogen nog worden de hoofdstukken over de bacteriologie van de mondholte, de odontogene haardinfectie, de ziekten van het kaakgewricht en de apexresectie.

Uit een en ander kan reeds blijken dat de auteur zich geen beperkte en voor de lezer gemakkelijke taak heeft gesteld. Bij de lectuur ontkomt men niet aan de indruk dat de gehele opzet kan worden beschouwd als een enmans systematisch-encyclopedische bewerking van een veelheid van feiten, theoretische bespiegelingen en uiteenzettingen, die de tandheilkundige erudiet als de praktisch bedreven wetenschapsman in dit werk heeft opgehoopt. Men wordt daarbij sterk geïmponéerd door zijn veelomvattend vermogen om de waarlijk veelzijdige aspecten op fundamentele en indringende wijze te belichten. De schrijver bestrijkt daarbij een verrassend breed front en het vergt van de lezer, die op de onderscheiden gebieden niet door en door thuis is, aandachtige studie om hem bij de gedetailleerde beschouwingen te volgen. De lectuur is dan ook geen luchtige tijdpassering, maar de vereiste inspanning wordt naar evenredigheid beloond. Of het door zijn overstelpende veelheid van details voor studenten als een „geschikt” studieboek kan worden beschouwd is aan twijfel onderhevig. Hoofdzaken en bijkomstigheden, het essentiële en het minder belangrijke zijn er niet gemakkelijk in te onderkennen voor wie nog niet tot de ervaring des onderscheids is gevorderd. Maar de theoretische beschouwingen zullen voor hem niettemin voldoende aanknopingspunten bevatten om ten aanzien van bepaalde onderwerpen zich er met profijt in te verdiepen.

P. H. B u i s m a n

W. ENGEL. *Pathologie und Therapie der Zähne*, 4 Band, *Arzneimittel der Zahnheilkunde* (uitgever Joh. Ambr. Barth, München 1956, 336 blz.). 43.50 DM.

In dit deel worden vrijwel alle geneesmiddelen besproken, die in de mond- en tandheelkundige praktijk gebruikt worden of kunnen worden. Iedere groep stoffen krijgt een niet te uitvoerige, maar grondige en duidelijke bespreking, waarna de preparaten uit die groep de revue passeren. De aangehaalde literatuur is uitsluitend Duits en alleen Duitse geneesmiddelen worden besproken (een groot nadeel voor het gebruik van dit boek buiten Duitsland!) en een register van Duitse fabrikanten en firma's besluit dit boek, naast een zaakregister! Men schrikt van het aantal patentnamen, dat hier wordt genoemd; hoe kan de practicus dit ooit verwerken of onthouden? Het moet gezegd worden, dat wat over de stoffen vermeld wordt, goed en gedegen is.

Enige opmerkingen wil ik maken: in het hoofdstuk over lokale anaesthetica staat o.a.: „Novocain ist ein Krampfgift“, een slagzin, die misleidend is (blz. 16); zo kan men zeer vele stoffen in grote doses krampgiften gaan noemen! Op blz. 19 staat, dat adrenaline de kransvaten verwijdt; hoe lang zal dat nog in boeken aldus staan? Dank zij Franse onderzoekers en de klinische ervaring weten we nu wel, dat bij apen en mensen vernauwing optreedt, en de schrijver is hier in tegenspraak met wat hij op blz. 278 schrijft; dat adrenaline een stenocardische (= angineuze) aanval kan geven; dit laatste is juist! Werken *alle* opiumkaloïden pijnstillend, remmend op ademhaling en darmbewegingen en hoestdempend? (blz. 259). Op hetgeen op blz. 245 alinea 3 en 4 wordt gezegd over analgetica is ook wel wat aan te merken; ik ga hier korthedshalve niet op in.

Waarom bij stoffen voor wortelkanaalbehandeling niet de chemotherapeutica (inclusief antibiotica) genoemd, en marfanil bij gangreen? Prophylaxis met deze stoffen moest m.i. nog scherper worden veroordeeld, vooral de penicilline kauwgummi en zuigtabletten! Waarom ook niet gewezen op de niet zelden optredende idiosynkrasie tegen jodoform en het nutteloze van zeer vele mondspoelingen? Gelukkig vond ik de koffiekool erin terug (blz. 199), die als poeder of pasta zoveel nut kan hebben bij stomatitis aphthosa!

Homeopathische middelen worden ook vermeld; deze schijnen bij onze oosterburen op mond- en tandheelkundig gebied meer toegepast te worden dan bij ons.

De hoofdstukken over pijnbestrijding, wortelkanaalbehandeling, over focale infectie (voorzichtig en juist geformuleerd!), chemotherapeutica (en antibiotica), narcotica, reken ik tot de zeer goede.

Het zou gemakkelijk zijn nog meer opmerkingen te maken, maar deze nemen niet weg, dat dit boek als naslagwerk voor de practicus van grote waarde kan zijn, alleen: het is geen leerboek en men krijgt alleen Duitse opvattingen te lezen. Aanvaardt men dit, dan kan ik het met gerustheid aanbevelen.

K. v. Dongen

ONTVANGEN BOEKEN

Kritieken hierop verschijnen t.z.t. onder „Boekbesprekingen”.

Mischol: Infektion u. Antiseptik in der Stomatologie.

Kemény: Die klinischen Grundlagen der totalen Prothese.

Kantorowicz: Repetitorium der klin. Zahnheilk. für das Staatsexamen.

U. Berger: Mikrobiologie der Mundhöhle.

G. Fischer: Die örtliche Betäubung in der Zahnheilkunde.

Year Book of Dentistry.

Biaggi en Steiner: Das Technische in der zahnärztl. Prothetik.

J. Münch: Die zahnärztliche Behandlung des Kindes.

H. Mathis en W. Winkler: Zahnheilk. u. innere Medizin, 3e Aufl.

K. Häupl c.s.: Die Zahn-, Mund- u. Kieferheilkunde, Lief. 21.

G. Jenkins: Psychology of the mouth.

F. von Bartheld: Ontwikkeling en betekenis van glazuurknoop en glazuurstreng bij het melkgebit van het varken (dissertatie).

Brandenburg: Einführung in de bakteriologische Laboratoriumsarbeit.

Mathis: Erkrankungen der Mundschleimhaut.

Herlyn, Ritter, Rosenthal, Walser & Zenker: Gesicht-Gesichtsschädel-Kiefer (Allgemeine und Spezielle Chirurgische Operationslehre IV).

REDACTIONELE COMMENTAAR

DE STUDENT EN DE STUDIE IN DE TANDHEELKUNDE

Wanneer dit nummer verschijnt is het rumoer rondom het berucht geworden en geëlimineerde art. 61bis van de inmiddels door de Tweede Kamer aangenomen nieuwe wettelijke regeling van het technisch hoger onderwijs, verstomd. Het (verijdelde) oogmerk van de Senaat van de T.H. was erop gericht de technische student door indirecte beïnvloeding van de studieduur onder een zekere druk te zetten. Niet ten onrechte vreesden zijn soortgenoten elders dat met de limitering van de examenmogelijkheid te Delft voor de universiteiten en hogescholen een precedent zou worden geschapen. Dit is nu — gelukkig voor hen — van de baan. Gelukkig, want men kan veilig aannemen dat in het huidige tijdsbestek, waarin een academische studie zware financiële lasten legt zowel op de student als op zijn verzorgers, niemand de nominale duur van zijn opleiding door examentegenslagen lichtvaardig of nodeloos in de lengte zal rekken. En wanneer de studiosus, om welke reden ook, door vertraging wordt getroffen, dan zou het wel een bedenkelijke tactiek zijn om zijn moeilijkheden nog te vergroten door hem in tijd- en examen nood te brengen vanwege het vooruitzicht op een mogelijk irreversibel *judicium abeundi*.

Er zijn buitendien toch reeds een tweetal omstandigheden, waarmee de universitaire studie welhaast onafscheidelijk is verweven en zich voor een groot deel aan de publieke aandacht onttrekt. De eerste heeft betrekking op het verloop onder de studerende, waaronder moet worden verstaan het staken van de studie. Uit de daaromtrent bekende gegevens kan worden aangenomen dat ongeveer tweevijfde van degenen, die tot de universiteit toetreden de eindstreep niet haalt en na een wisselend aantal jaren de academie weer verlaat zonder de studie te hebben voltooid. Voor een groot deel houdt dit verband met teleurstellende resultaten bij het afleggen van een of meer examens, waardoor de student steeds meer wordt ontmoedigd dan wel tot het inzicht komt dat hij de vereiste capaciteiten niet of niet in voldoende mate bezit.

Daarnaast is er een niet te verwaarlozen groep, welke door persoonlijke of familieomstandigheden ontijdig genoodzaakt wordt de studie af te breken, teneinde hun werkzaamheid elders in te zetten. Een en ander leidt dus tot de situatie dat een zeker percentage studenten onderweg afvalt.

De tweede omstandigheid waarop wordt gedoeld houdt verband met de ervaring dat een wederom niet onbelangrijke categorie alumni niet in staat is binnen de nominale studieduur hun opleiding te voltooien en daarvoor een of meer jaren extra nodig heeft.

Het behoeft wellicht geen bijzondere vermelding dat de tandheelkundige studie op deze „regel” geen uitzondering maakt. Volgens het kortelings onder de auspiciën van het College van Curatoren van de

Rijksuniversiteit te Utrecht in het licht gegeven verslag van een statistisch onderzoek naar de studieresultaten vanaf de bevrijding, blijkt ten aanzien van de tandheelkundige studenten dat in het zesde studiejaar 37 % van de oorspronkelijke jaargroep is verdwenen. Hierbij moet wel in aanmerking worden genomen dat $12\frac{1}{2}$ % ervan hun studie-activiteit naar Groningen heeft verlegd; enkele anderen zijn omgezwaaid. In elk geval zijn in bedoeld tijdsverloop na 1947 meer dan honderd studenten voor de tandheelkunde verloren gegaan.

Voor wat betreft de overschrijding van de nominale opleidingsduur voor tandarts is in bedoeld rapport becijferd dat aan het begin van het achtste jaar van de volhouders 50 % is afgestudeerd en de overigen van de voltooiing hunner opleiding nog zijn gescheiden door een meer of minder belangrijke tijdsmarge.

Het kan niet worden ontkend dat deze uitkomsten op zichzelf geen opwekkend beeld geven voor wat betreft de vertraging, die de tandheelkundige studie voor velen begeleidt. Men dient echter te bedenken dat volgens de gegevens van bedoeld rapport een en ander bij alle studierichtingen in min of meer gelijke mate het geval blijkt te zijn en als inherent aan de universitaire studie moet worden beschouwd. Voor wat de tandheelkundige opleiding aangaat zou het onjuist zijn het verloop en de vertraging te willen toeschrijven aan de nieuwe studieregeling; ook bij de oude opleiding kende men deze verschijnselen. Zo blijkt uit een statistische publikatie van Van Loon dat in de periode van 1914 tot 1931 gemiddeld 17 % van de toenmalige studenten zich uit de opleiding heeft teruggetrokken. Het aantal opgeleiden, dat erin geslaagd is in de normale studieduur het tandartsdiploma te verwerven beliep in die jaren ook niet meer dan 30 %.

Het zou niet zoveel zin hebben hierop de aandacht te vestigen ware het niet dat de studie voor ons beroep het ietwat dubieuze voorrecht heeft aandacht te genieten in de politieke en sociale sfeer. Dit houdt verband met de verstoring van het vroegere evenwicht tussen vraag en aanbod van tandheelkundige behandeling, gevolg van de herhaalde uitbreiding der sociaal-tandheelkundige voorzieningen. In het sociale kamp is men geneigd verband te leggen tussen de onvoldoende toevloed van jonge practici en de verlenging van de officiële studieduur. Zelfs wordt niet geschroomd de overbodigheid van een verlengde studie te betogen en een verkorting aan te bevelen in de verwachting dat hiermede een vergrote „aanmaak” van tandartsen kan worden verkregen. Men is gaarne bereid dan maar met niet zo breed onderlegde tandartsen genoegen te nemen, in de mening dat voor de sociale toepassingen met minder omvangrijke kennis kan worden volstaan als zulks door een groter aantal praktiserenden in de sociale sector zou worden gecompenseerd.

De tandheelkunst zal ten eeuwigden dage aan een dusdanige simplistische beoordeling blijven overgeleverd, waarbij wordt uitgegaan van de aprioristische overtuiging dat het gebit een autonoom en onbelangrijk onderdeel vormt van het menselijk lichaam, dat aan eigen eenvoudige biologische wetten beantwoordt en op het stuk van behandeling geen overdreven kennis, hoogstens een zekere vaardigheid vooronderstelt. Dit

blijkt alleen reeds uit de visie der politici, die hun verwachtingen op een bevoegdverklaring van tandtechnici richten, ter tegemoetkoming in het tekort aan tandartsen.

Hoe dan ook, het valt niet te ontkennen dat een aanmerkelijke uitbreiding van het aantal studerenden in de tandheekunde sociaal gezien alle toejuichingen zou verdienen. Gelijk gezegd is men in het sociale kamp geneigd de oorzaak van dit tekort in de lange studieduur te zoeken en van inkrimping heil te verwachten.

Jammer genoeg ligt de zaak niet zó eenvoudig. Na de toegepaste rationalisering van het onderwijs binnen de grenzen van de wet van 1947 is de overtuiging bevestigd dat het programma in minder dan zes jaar niet kan worden uitgevoerd. Geheel afgezien van de omvang van het studieplan houdt dit eveneens verband met de studievrijheid en de historisch bepaalde organisatie van de universitaire studie in het algemeen. Hoe schools de tandheekundige vorming uit hoofde van haar karakter reeds is, men zou tot Amerikaanse methoden zijn toevlucht moeten nemen om het programma in een korter tijdsbestek te verwelkomen. Met de mentaliteit van de Nederlandse student is zulk een systeem onverenigbaar. Deze niettemin dwingend te willen invoeren zou de sfeer waarin het onderwijs moet worden gegeven om tot zijn recht te komen, grondig bederven. Er wordt bovendien grote vormende invloed toegekend aan het studentieke gezelligheidsverkeer, hetwelk uit dien hoofde beslag legt op de tijd en de gedachten van de student. Daarnaast hecht men in universitaire kring er veel waarde aan om door middel van het studium generale de belangstelling van de student te richten op buiten zijn eigenlijke vakstudie gelegen wetenschappelijke onderwerpen. Deelneming aan een der cursussen stelt ook zijn eisen. Neemt men tevens in aanmerking dat onze vertechnekte samenleving in zijn vele uitingsvormen zich opdringt aan de aandacht, hetwelk in vroeger jaren eenvoudig niet bestond, dan vindt men ook hierin een verklaring waarom het studietempo niet hoger is dan men gaarne zou zien. Op de studieduur kan derhalve extern geen invloed worden uitgeoefend zonder dat afbreuk wordt gedaan aan hetgeen in universitair verband belangrijk en waardevol wordt geacht.

Blijft nog een vergroting van de toeloop tot de studie. Het is helaas een welhaast onveranderlijk feit dat het tandheekundig beroep geringe aantrekkelijkheid voor de middelbare schooljeugd blijkt te bezitten, ook al is iedereen van oudsher overtuigd van de materieel goede vooruitzichten die het biedt. Dit laatste doet het bij de jongeren blijkbaar niet, zomin als andere aspecten van de beroepswerkzaamheid van de tandarts. Het vak spreekt kennelijk niet aan. Toen kort geleden op een grote onderwijsinstelling vertegenwoordigers van verschillende beroepen de aanstaande abiturienten in de gelegenheid stelden zich daaromtrent te laten inlichten, bleken de drie leerlingen, welke naar verluidt aanvankelijk belangstelling hadden voor de tandheekunde, reeds daarvan teruggekomen. Niemand meldde zich daarvoor op het zittingsuur.

De conclusie is gerechtvaardigd dat men zich zal hebben te verzoenen met een voortbestaan van het huidige tandartsentekort. Wil men de

gevolgen hiervan zoveel mogelijk ondervangen dan zal gestreefd moeten worden naar een organisatievorm waarbij eenvoudige voorzieningen kunnen worden gedelegeerd aan daarvoor speciaal opgeleide krachten. Op het sociaalhygiënische vlak is de schooltandverzorging het bij uitstek geschikte terrein waarop dit zou kunnen worden verwezenlijkt.

Dat ook de regering van een dusdanige voorziening gunstige verwachtingen koestert kan blijken uit hetgeen dienaangaande in de memorie van antwoord inzake het tandheelkundigenwetje naar voren is gebracht. De professie zal dan ook er niet aan kunnen ontkomen om zich met het vooruitzicht op de invoering van tandheelkundige hulpkrachten vertrouwd te maken. Er is geen andere keus. B.

BETREURENSWAARD?

Ter gelegenheid van de eerste tandartspromotie te Groningen verklaarde (volgens de verschillende dagbladberichten) de promotor het te betreuren dat deze geschiedde tot doctor in de geneeskunde en niet tot doctor in de tandheelkunde. Voorts gaf hij als zijn mening dat het beter ware geweest als de wetgever ook hier een voorziening had getroffen en sprak ten slotte de hoop uit dat voor deze „merkwaardige moeilijkheid” een oplossing zou worden gevonden.

Afgezien van het feit dat het al heel weinig elegant aandoet dat bij de eerste uitreiking van de doctorale waardigheid aan een tandarts de betreffende wettelijke regeling aan kritiek wordt onderworpen, komt men onwillekeurig tot het stellen van de vraag, wat nu wel als betreurenswaardig moet worden gezien in de verlening van een doctoraat in de geneeskunde aan deze promovendus. Het proefschrift had betrekking op een embryologisch onderwerp.

Voorts is het weinig aannemelijk dat de promotor het voor de promovendus een teleurstelling achtte dat diens dissertatie niet bekroond is kunnen worden met een doctoraat in de tandheelkunde, doch met de graad van doctor medicinae. Hij heeft in elk geval als eerste het recht verkregen de Nederlandse doctortitel te voeren en niet een die, gelijk tot nu toe, aan een buitenlandse universiteit werd verworven. Bovendien geschiedde de promotie cum laude. De jonge doctor heeft van zijn kant dus geen reden om zich op enigerlei wijze niet geheel voldaan te voelen. Rijst dan de tweede vraag: wat moet dan wèl betreurd worden? Als enige mogelijkheid blijft de veronderstelling dat de promotor een doctoraat in de geneeskunde niet adequaat acht aan het promotierecht van de tandheelkundige doctorandus. Hoe dan ook, de promotor betreurde dit en hoopte op een — nogal spoedige — oplossing voor deze als merkwaardige moeilijkheid gekenschetste situatie door het treffen van een speciale wettelijke voorziening. Deze zou dan, gelijk men bezwaarlijk kan misverstaan, de vorm moeten aannemen

van het instellen van een afzonderlijk doctoraat in de tandheelkunde.

Geheel los van de omstandigheid dat hiermede ten volle zou zijn voldaan aan wat men zich aan tandheelkundige zijde indertijd van de onderwijsvernieuwing had voorgesteld, houdt het desideratum van de promotor niet minder in dan een miskenning van het wettelijk principe van de eenheid der doctoraten. Zou metterdaad een zelfstandige promotie in de tandheelkunde worden nagestreefd dan zou speciaal voor de medische faculteit met dit beginsel moeten worden gebroken. Immers de tandheelkunde vormt een onderdeel van de medische faculteit gelijk ook in andere faculteiten meerdere studierichtingen zijn verenigd. Voor al deze wordt de speciale vakstudie bekroond met hetzelfde doctoraat. Om een voorbeeld te nemen: voor bezitters van het doctorale getuigschrift, hetzij in de wiskunde, de natuurkunde, de chemie, dan wel in de dierkunde, de botanie, de geologie, of de farmacie, is hetzelfde doctoraat in de wis- en natuurkunde verkrijgbaar, gelijk het in de hoger onderwijswet wordt uitgedrukt.

Deze eenheid van doctoraten werd nimmer een punt van discussie in die zin dat differentiatie binnen de faculteit werd voorgestaan. Niet aldus blijktbaar voor de promotor.

Toen in 1947 de tandheelkunde universitair werd gelijkgeschakeld, werd zij automatisch in de medische faculteit (waarvan het onderwijs ook voordien deel uitmaakte) opgenomen. Natuurlijk had men op grond van het specifieke karakter der tandheelkundige opleiding kunnen overwegen en besluiten tot het instellen van een afzonderlijke faculteit, hetgeen van medische zijde herhaalde malen met nadruk is bepleit. Dat zulks niet is geschied mag vooraansnog ten aanzien van de tandheelkunde als een wijze beslissing worden aangemerkt.

Het bijkomstig gevolg van deze indeling is nu dat het doctoraat in de geneeskunde als bekroning van de studie ook voor de tandheelkundig doctorandus verkrijgbaar is gesteld. Volgens de promotor nu zou de regering in gebreke zijn gebleven hiertegen een voorziening te treffen. Men zal het eerder moeten zien als een consequentie die voor geen der andere faculteiten ook maar de geringste bedenking zou hebben opgeleverd.

Vraagt men zich nu af wat er is in te brengen tegen de voor de wetgever vanzelfsprekende eenheid van doctoraat, dan zal dit moeten worden gezocht in het gevoelsbezwaar dat door de promoverende tandarts een titel wordt verkregen die meer suggereert dan hem naar dat gevoelen wordt toegekend. Men zou dit als onbelangrijk of irrelevant kunnen aanmerken, omdat het voeren van de doctortitel zonder meer in het maatschappelijk verkeer niets doet blijken omtrent de wetenschappelijke origine. Niet echter in de geneeskunst. Daar is het vaak gebruik om de titel — en ongetwijfeld niet om redenen van ethiek of uit beroepsmatige ingetogenheid — in een meer uitgebreide vorm te voeren, hetgeen door anderen — althans in ons land — nimmer geschiedt. Het „gevaar” dreigt nu, naar men verwacht, dat van de zijde der gepromoveerde tandartsen hetzelfde zal worden gedaan, hetgeen hun een ongewenst aureool zou verlenen. Dit zou men dan

kunnen beschouwen als de „merkwaardige moeilijkheid” waarvoor een „oplossing” werd bepleit.

Men kan zich echter in gemoede afvragen of de wetgever op grond van overwegingen van deze orde in gebreke moet worden gesteld, omdat hij voor de studie in de tandheelkunde geen inbreuk op de bestaande regeling heeft willen maken. Meent men dit als een omissie te moeten zien, het zij zo, maar tot dat doel had de eerste tandarts-promotie niet behoeven te worden aangegrepen om daarvan in het openbaar te getuigen.

B.